

Lille Norge og den store krigen

Av Werner Christie

«Det er helter i historien. Enhver epoke får finne sine. For vår epoke foreslår jeg regjeringen Nygaardsvold i 1940.» Slik avsluttes første bind av Aschehougs storverk «Norge i krig».

Hva i all verden er grunnen til denne kollektive kanonisering? Er det et salgstrick fra Aschehoug, eller står vi overfor statsautorisert historiskrivning? Sluttentensen henspiller på regjeringens disposisjoner de dramatiske april dagene, og tar ikke for seg forspillet. — Styrkingen av forsvaret kom for sent og for svakt. «Den forutseende utenriksledelse» synes knapt nok å ha hatt gangsyn, mobiliseringsordren kom altfor sent, og var mildest talt uklart. La gå at beslutningen om å gjøre motstand var riktig da den endelig kom, men heltemodig var den ikke. Regjeringens medlemmer var i en tvangssituasjon. Knefall for tyskerne ville sette dem i en umulig situasjon vis-à-vis sine egne landsmenn. Motstand kunne bety at de ble et hode kortere eller kanskje fikk et lengre Tysklandsopphold hvis de falt i nazistenes hender. — Det var ikke heltemot som dikterte regjeringen Nygaardsvolds disposisjoner.

«Konge og regjering»

Senere i verket understrekes verdien av den faste toppledelse vi hadde i London. Dette er utvilsomt riktig, men når det antydtes at fellesbegrepet «konge og regjering» var årsaken til at norsk ungdom satte livet inn på utefronten, da protesterer jeg. Vi som dengang var unge, sluttet uforbeholdent opp om kongen og hans rakkryggede og kloke ledelse. Jeg kjenner imidlertid ingen som krysser hav og grenser for å komme regjeringen Nygaardsvold til unnsetning.

Vi hadde intet inntrykk av noen fast ledelse fra regjeringen. Det er typisk at statsminister Nygaardsvold — kollega av Churchill — aldri

Aschehougs åtte binds verk «Norge i krig» foreligger idag komplett. Werner Christie har nok innvendinger mot deler av fremstillingen, men mener samlet at forventningene innfris. Det er et verk som også vekker et uunnagelig spørsmål: Var dette gigantiske, blodige oppgjøret nødvendig?

fant tid til å besøke de norske jagerskvadronene. Brorparten av krigen lå de på North Weald — eller omtrent så langt fra London som Sandvika ligger fra Oslo.

Selv ble jeg inspirert — og inspirert — to ganger av Churchill, men jeg så aldri Nygaardsvold i nærheten av noe militært etablissement.

Det skal villig innrømmes at en slik inspeksjon ikke ville ha vært noen «moral booster», og jeg tror også «gubben» Nygaardsvold følte det. Han ville derfor blitt noe forbauset over idag å bli hyldet som helt.

Liten forståelse

Disse innledende betraktninger er ikke ment som noe partipolitisk innlegg. Dessverre er det liten grunn til å tro at en borgerlig regjering ville gjort det så meget bedre. Det som imidlertid er viktig å få frem, er at majoriteten av våre politikere hadde liten eller ingen forståelse for de maktpolitiske realiteter som førte opp til 9. april.

For lite og for sent blir overskriften over førkrigshistorien. Eksempelvis var det bestilt over hundre topp moderne fly som aldri kom på vingene i Norge. I stedet ble norske flyvere sendt opp med materiell som var håpløst foreldet. — Ordren ble slik Ole Reistad hadde advart mot på forhånd: «Ta en Fokker og de med anstand!» I årene som førte opp til krigen, var det et meget skreppelig samarbeide mellom politikere og den militære ledelse. Dette kunne med fordel ha kommet klarere frem i

bokverket, ikke minst fordi forholdet dessverre er aktuelt også idag.

Uforberedt

Tre bind av verket, «Nyordning», «Holdningskamp» og «Hjemmefront» omhandler forholdene i Norge, og det går som en rød tråd gjennom fremstillingen hvor uforberedt vi var og hvor lang tid det tok før vi samlet oss til effektiv motstand. Sommeren 1940 ba Stortingets presidentskap kong Haakon om å abdisere. Etter kongens klare nei, stemte de stortingsrepresentanter som var i landet i september, over et forslag om at kongen og kongehuset skulle tre tilbake. Riktignok ble dette forkastet, men flertallet var bare 80 mot 50 stemmer. Stortinget var et skroppelig nødanker i farens stund.

Vi får også andre ubehagelige påminnelser. Innen politiet gikk nazifiseringen raskt. Allerede våren 1941 var 60 prosent av embedsmennene og 40 prosent av tjenestemennene medlemmer av NS. I de tre første okkupasjonsårene vokste NS-medlemstall til 55 000, og 9000 barn ble født med tysk far og norsk mor.

Det finnes et eget kapittel om frontkjempene. Enten vi liker det eller ikke, er dette også en del av vår krigshistorie. 1000 nordmenn — andre presumptivt pålitelige kilder sier 2000 — ga sitt liv for Nazi-Tyskland, og norske frontkjempere forsvarte Hitlers bunkers i Berlin.

Størstedelen av fremstillingen er skrevet av unge for-

fattere som selv ikke har opplevet krigen. De fleste av dem har ingenting å skjule og ingenting å forsvare. Uheldig, og med historie som fag og stabiliserende ballast, tar de leseren med gjennom denne dramatiske tiden, og gir oss både videre utsyn og nye perspektiver.

Slapp lett

Sett i retrospekt blir man overrasket over hvor lett vi slapp fra krigen og okkupasjonen. Best kommer dette frem av tapstallene. Norges totale tap av menneskelig på grunn av den annen verdenskrig utgjorde tre promille av befolkningen. Sammenligningsvis mistet Polen 17 prosent og Jugoslavia 10 prosent. Mot denne bakgrunn skjemmes man over alle historiene om villagriser, rasjonering og krisetobakk. Okkupasjonshistorien — eller okkupasjonshistoriene — har fått for bred plass. Det er blitt mye binders og B-såpe.

Rene wienervalsen

På den annen side får verket klart frem hvor dyptpøyende selve okkupasjonen var. Terbovens forordninger grep inn i hver nordmanns dagligliv. Nazismens åk var utålelig, likevel fremstår den tyske okkupasjonen som den rene wienervalsen sammenlignet med hva vi eventuelt kan vente oss neste gang.

En ting har verket unge forfattere hatt problemer med å gripe — stemningen på utefronten. Under britisk operativ ledelse, og sammen med våpenbrødre fra alle verdenshjørner og det okkuperte Europa, ble det ikke bare knyttet vennskapsbånd, men det ble lagt et grunnlag for videre internasjonalt samarbeide etter krigen. Især utgjorde flyverne en kosmopolitisk gruppe, og jeg kjenner ingen som ikke er fulle av lovord om den britiske militære ledelse, og om Storbritannia, vårt hjem og vertslend i denne vanskelige

Tyskerne har kapitulert på alle fronter, også i Norge. Og soldater i Stavanger har 10. mai for sikkerhets skyld utstyrt seg med hvite flagg.

tiden. En honnør til vår fremste allierte, synes å ha vært på plass.

Puslepolitikk

Den politiske ledelse, især London-regjeringen, har fått bred omtale. Det understrekes ofte at krig må styres av politikere og ikke av generaler. Dette er utvilsomt riktig, men London-regjeringen ga liten fast ledelse. Det var mye puslepolitikk og lite statsmannskunst. — Vi får ingen forklaring på hvorfor Hæren, bortsett fra noen få spesialavdelinger, ble holdt tilbake, mens Marinen og Flyvåpenet ble satt fullt inn i kampene.

Da vi til slutt satte inn norske tropper for frigjøringen av Finnmark, utgjorde styrken med stab, sivile og soldater 300 mann. Det var sikkert vanskelig å finne gehør for de særnorske krav, men med noe mer fremsyn fra London-regjeringen, og med klarere politiske retningslinjer, burde vår innsats i Finnmark blitt bedre.

Men selv med målbevisst planlegging, ville vår militære innsats i frigjøringen blitt liten. Med våre fire millioner innbyggere og vårt langstrakte land, ble vi henvist til å spille statistens rolle i det stormaktsdrama som ut-

spant seg. Dengang — som idag — ligger løsningen på våre sikkerhetspolitiske problemer i et tett samarbeide med våre allierte.

Var det nødvendig?

Når man har lest dette storverk, melder det seg et uunnagelig spørsmål: Var dette gigantiske, blodige oppgjøret nødvendig? Sett fra alliert hold ble svaret et ubetinget ja. Det var nødvendig å nedkjempe den tyske militærkraft, og alle nazister måtte fratas muligheten for videre terror. Det var nødvendig å ofre millioner av menneskeliv for at frihet og menneskeverd igjen skulle få vekstbetingelser.

Mine innvendinger — som tildels er refleksjoner — blekner mot det gode helhetsinntrykket man sitter igjen med når man legger fra seg åttende og siste bind, «Frigjøringen».

Teksten følges av et vell av bilder — tildels nye, og stoffet er lekkert anrettet med kartskisser, faksimiler sammen med korte biografier og historiske oversikter.

«Norge i krig» innfris de store forventningene man hadde til hovedredaktøren, Magne Skodvin, og hans medarbeidere.